

których obserwuje się tendencje zmierzające do uczynienia z Kasandry głównej postaci: F. Schiller Kasandra, W. Szyborska Monolog dla Kasandry, S. Wyspiański Achilles, Akropolis, itp.

7. Por. Mawka (Pieśń lasu), Miriam (Opętana), Dolores (Kamienny Pan), Oksana (Bojarzyna).

8. Słownik Literatury Polskiej XIX wieku.– Wrocław, 1991.– S. 562 (hasło: Mity).

9. Забужко О., Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій.– К., 2007.

10. Зеров М., Леся Українка: Критично-біографічний нарис // М. Зеров, Українське письменство, ред. М. Сулима.– К., 2003.

11. Кругляк Б. А. Історичні сюжети в творчості Лесі Українки // Твоєму йменню вічно пламеніти: Матеріали наук. конф. до 125-річчя від дня народження Лесі Українки (м. Новоград-Волинський, 24 лютого 1996).– Новоград-Волинський, 1997.– С. 31–34.

12. „Не раз казала, що як писати з якої історичної епохи, то треба її добре простудіювати по джерелах, а потім забути, і аж тоді починати писати що з того життя (...)”, pisał w swoich wspomnieniach K. Kwitka // К. Квітка, На роковини смерті. У кн. Спогади про Лесю Українку.– К., 1963.

13. Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т.– К., 1979.– Т. 12.

14. Українка Леся. Твори. У 10 т.– К., 1964.– Т. 1.

15. Українка Леся. Твори. У 10 т.– К., 1964.– Т. 4.

16. Iser W. The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response.– Baltimore, 1978.

17. Jauss H. R. Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics.– Minneapolis, 1982; H. R. Jauss. Toward an aesthetic of reception.– Minneapolis, 1983.

УДК 821.161.2 – 34

Сергій Романов

„ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЦИКЛ” ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ ЮРІЯ КОСАЧА

У статті розглядаються особливості типології героїв історичних оповідань так званого європейського циклу письменника-емігранта Юрія Косача. В дослідженні використано концепцію структурування давньоукраїнського суспільства філософа М. Шлемкевича.

Ключові слова: оповідання, герой, людина, історія, тип, суспільство, мораль, національний.

Romanov S. “European cycle” of historical prose of Yuriy Kosach. In the article peculiarities of typological of heroes historical stories so-called european cycle of emigrant writer Yuriy Kosach are analysed. In this investigation philosopher M. Shlemkevych’s division conception of old ukrainian society was used.

Key words: story, hero, the man, history, type, society, morals, national.

Відносини України та Європи – одне з найгостріших питань не лише вітчизняної історії, а й сучасної політики, права, економіки, культури. Не менш актуально ніж сьогодні звучало воно і в 1920–1930 рр. На сформульоване „східняком” М. Хвильовим питання “Європа чи Просвіта?” продовжували шукати відповіді митці й науковці Західної України. Одним із переконаних прихильників мистецької „євроінтеграції” був активний учасник літературного процесу міжвоєнної письменник-емігрант Юрій Косач. Мабуть, найцікавішою частиною великого художнього доробку цього автора є історична проза, яку високо цінували як літературознавці 1930-х рр. М. Гнатишак [12], С. Гординський [4], так і сучасні дослідники В. Агеєва [1], Р. Федорів [14] та ін. Своєрідність персонажної сфери історичних оповідань на теми з минулого потребує особливо прискіпливої критичної рецепції, яка, на жаль, поки що залишається фрагментарною. Таке дослідження буде актуальним ще й тому, що сам Ю. Косач першопочатком свого мистецького пошуку вважав постать майбутнього героя твору: „Автор, живучи за кордоном, хотів своїми скромними засобами воскресити тіні українців, що так, як і він, тому багато років, жили і тужили за далекою вітчизною, горіли й гасли під чужим і величним небом Праги, Відня, Парижа” [9, VI]. Тому завданням цієї розвідки буде з’ясувати специфіку типології героїв історичної прози Ю. Косача так званого „європейського циклу” крізь призму психологічних моделей поведінки українця в інонаціональному середовищі.

Історичну прозу Ю. Косача, яка розповідає про життя і діяльність українців за кордоном, ми об’єднали під назвою „європейський цикл”, до якого включаємо оповідання „Вечір у Розумовського”, „Молодість Савича”, „Учта (бенкет.– Р. С.) Климентія” (збірка „Чарівна Україна”, 1937); „Вітряк” (збірка „Клубок Аріадни”, 1937); роман „Затяг під Дюнкерк” (1936), „Лосенко, вольний митець” (1939), а також оповідання „Місія Симоновського” (1942) та „Уривок Симфонії” (1943).

Зосередившись на зображенні в основному реальних постатей минулого та ще й хронологічно обмеживши сферу художнього пошуку (XVIII–XIX ст.), Ю. Косач намагається якомога ретельніше репрезентувати лише одну верству українського соціуму. Ідеться про тогочасну інтелігенцію, або, по-іншому, національну еліту – мистецьку, наукову, політичну, військову, господарчо-економічну. Проте

його інтерес виключно до „вищого” класу зумовлювався не тільки названими причинами. Важливішими були чинники суто мистецького плану, зокрема: усвідомлення прозаїком значення окремої особистості для розвитку історичного процесу; „малий” та „середній” жанри, в яких він працював, не завжди передбачали широкий і докладний соціальний зріз описуваної епохи.

Сучасник і добрий знайомий Ю. Косача філософ і культуролог Микола Шлемкевич також вбачав у національній еліті основну рушійну силу морально-етичного, а отже, й політичного, державницького розвитку народу. У книзі „Загублена українська людина” (Нью-Йорк, 1954 р.) учений, досліджуючи феномен духовно-інтелектуального світу нового (сучасного йому) українця і прагнучи встановити витоки цього явища, звертається до досвіду попередніх віків. За його спостереженнями, саме на національній традиції, закладеній ще у період „другої (так званої козацької) держави”, постало теперішнє покоління. Проте шлях становлення нової особистості виявився неоднозначним. Адже еволюція козацької верстви (що її Шлемкевич простежує в середовищі старшини – провідної частини тодішнього соціуму) була болісною і не завжди продуктивною.

Як і Шлемкевич, Косач теж усвідомлював важливість впливу визвольних воєн 1648–1654 рр. на формування питомого українця. Його перший роман “Затяг під Дюнкерк” присвячено подіям, що передували виступу Б. Хмельницького проти Польщі. Однак у міжвоєннє для прозаїка актуальнішими виявилися україно-російські відносини і тип (типи) імперської людини, ними витворений. Важливо й те, що і письменника, і вченого цікавлять реальні постаті минулого. І якщо в оповіданні чи повісті на художньому рівні узагальнено образи справжніх осіб, які жили та діяли в конкретній добі, то у філософській праці, але також на історичному матеріалі, синтезовано чотири найхарактерніші типи епохи (на означення більшості з яких взято конкретні прототипи).

Найчисельнішим і водночас найінертнішим, за М. Шлемкевичем, типом українця, який сформувався внаслідок розпаду козацької верстви, був „старосвітський поміщик”. Люди цієї формації, усунуті від державного життя, швидко задовольнялися забезпеченим, тихим існуванням. Єдиною турботою для них стало щоденне питання: „А що ми покушали б, матушка?” [15, 17].

Не менш поширеним невдовзі стає і другий тип, що його філософ називає „**гоголівською людиною**”. Ці діяльні, талановиті представники колишньої старшини порівняно безболісно інтегрувалися в наддержаву – пристосовуючись і успішно реалізуючись у новому середовищі. „Вона (людина.– Р. С.) виходила на биті шляхи історії, а що на них не було вже українських поїздів, вона присідала до нових, російських імперських возів” [15, 18].

Наступним, але не таким масовим, як попередні, був тип „**сковородянської людини**”. Членів цього прошарку українського суспільства не влаштовувало лише патріархальне поміщицьке життя, як не приймали вони і зручного становища імперського службовця. Визначальним для цього типу став відхід від реального (матеріального) світу з усіма його радощами та негараздами й акцент на вдосконалення і розбудову свого внутрішньодуховного єства.

І нарешті „**шевченківська людина**” репрезентує питомий, повноцінний тип українського характеру, що, на відміну від трьох попередніх, має під собою інший ґрунт і нові орієнтири. Цей справжній українець – насамперед патріот, який здатен відповісти на суворі виклики доби й відродити свободу та велич Батьківщини. <<„Шевченківська людина” народилася з пориву створити свій власний новий світ із власних джерел і власних сил... Візія свого світу з вільним і справедливим уладом – опановує цю людину>> [15, 21, 22].

Наведена класифікація не є закритою схемою, за якою кожен із виділених типів постає цілком самодостатнім і може, так би мовити, існувати лише у чистому вигляді. Адже індивідуальний характер кожної людини складний та суперечливий, зазвичай у ньому поєднано кілька різнопорядкових домінант із певною перевагою однієї з них. Крім того, у процесі життєдіяльності, під впливом внутрішньої психологічної еволюції чи зовнішніх (соціальних, політичних обставин) буттєві орієнтири особистості можуть змінитися. Варіативність своєї типології визнавав, між іншим, і сам автор, зокрема коли говорив про складність формування „шевченківської людини” [15, 22]. Окрім того, за основу поділу провідної частини українського суспільства Шлемкевичем взято не якийсь об’єктивний і визначальний фактор (або ознаку) політичного, правового, економічного, конфесійного плану, а швидше суб’єктивний морально-духовний вимір людської особистості. Тобто внутрішня сутність, приміром, „ста-

росвітського поміщика” чи „гоголівської людини” виводиться насамперед із органічної схильності першого до тихого існування, а другого, відповідно, – до бурхливої діяльності. (І в тому, і в іншому випадку обов’язково взято до уваги рівень національної самосвідомості цих здібнелих нащадків гордого козацтва). Саме цим суб’єктивним аспектом типологія, розроблена М. Шлемкевичем, найбільше співзвучна важливим особливостям персонажної сфери історичних оповідань Ю. Косача. Адже письменника, поряд із зовнішнім фактажем (сказати б, портретом) людини минулого, надзвичайно цікавили і внутрішні, душевні колізії, що їх вона переживала у своєму часі.

Аналіз героїв Ю. Косача почнемо із образу „старосвітського поміщика”, серед типів якого у письменника наявні як реальні, так і вигадані персонажі. До останніх належить Никифор Бутенко („Вітряк”) – яскравий представник заскорузло-консервативної частини українського суспільства. І хоча на час дії твору він є офіцером царської армії, військова, як і будь-яка інша служба його зовсім не приваблює. Свої світоглядні пріоритети він визначає чітко і зрозуміло: „Волю спокійне життя... маю хутір, сад, дім, в мене є коло чого ходити” [5, 118]. Це буттєве кредо, проголошене на початку твору, знаходить своє підтвердження у подальшому розвитку дії. Так, протагоніста мало обходить російсько-французька війна, в якій він бере участь не заради слави чи з патріотизму, а із загального обов’язку. Промовистими є вже самі причини, через які молодий офіцер потрапляє в полон. Втомлений боями і важкими польовими умовами, він вирішив від’їхати із табору, щоб утамувати найдошкульнішу свою потребу – нездоланне почуття голоду.

Цей епізод, як, зрештою, й увесь твір, може бути умовною ілюстрацією думки англійського літературознавця Д. Рейнолдса про те, що на просту людину (вигаданого протагоніста в художньому тексті) політика та історія „не впливають сильніше, аніж її власні буденні клопоти, – а коли і впливають, то лише через ці малі клопоти” (цит. за: Багрій Р. [3, 32]). Однак цих побутових впливів-випробувань Бутенко не витримує. Він не виконує обов’язку честі ані перед французькою дівчиною, яка врятувала його від розстрілу, ані перед ворожим маршалом, якому дав слово одружитися зі своєю рятівницею. Тому внутрішньо він залишається незмінним і решту

життя проживає так, як завжди й хотів, – довго та спокійно у власному, загубленому в часі й просторі, хуторі.

Однак не лише проста історія звичайної людини привертає увагу до цього оповідання. „Вітряк” цікавий ще й певним прихованим сенсом, передбаченим (закладеним) в образі головного героя. Йдеться про іншу, протилежну до обстоюваної і реалізованої Бутенком, життєву позицію. І тут варто згадати долю ще одного Косачевого персонажа – декабриста Івана Сухини (із повісті „Сонце в Чигирині”), також активного учасника антинаполеонівських війн, який, однак, повернувшись із європейських походів на Батьківщину, вже не може задовольнитися колишнім безтурботним існуванням. Окрім низки воєнних і амурних подвигів, він вивіз із Франції й інше – незвичні та страшні для східної імперії ідеї, народжені великою революцією. Але те, що знаходять у західному світі Іван Сухина і подібні до нього люди, абсолютно не цікавить Бутенка.

Образ Никифора Бутенка уособлює ту, на жаль, численну частину українського суспільства, яка повністю задоволена тихим життям у власному самодостатньому світі поза політикою, а значить й поза історією. Ці люди не надто переймаються запровадженням у країні устроєм і владою, яка цей устрій підтримує, але, за потреби, завжди спокійно сплачують „кесарю кесарева”.

На перший погляд, наступний тип особистості, виділений М. Шлемкевичем у середовищі давньоукраїнської старшини і названий ним „гоголівською людиною”, є майже повною протилежністю до типу „старосвітського поміщика”. І справді, замкнутий у вузькому колі буденних клопотів і “зобов’язаний” спостерігати велике життя (історію) із власного закутка, господар-хуторянин суттєво різниться від активного, інтегрованого в суспільно-політичну, наукову, культурну сфери діяча (чиновника, службовця). Однак ці відмінності між обома типами мають зовнішній, поверховий характер. Адже і „старосвітський поміщик”, який у побуті самоізолюється від дійсності, і „гоголівська людина”, яка, навпаки, понад усе прагне у ній самоутвердитися, – змушені прийняти імперські реалії, часто втрачаючи натомість основи національної ідентичності й стаючи невід’ємною

частиною соціуму держави-поневолювача. У тому, що за можливість реалізуватися в умовах імперії часто доводилося платити майже повною відмовою від „українського світу”, переконує доля головного героя оповідання „Вечір у Розумовського”. Граф Андрій Розумовський дійсно сягнув у своєму житті значних вершин. Високе суспільне та матеріальне становище і стрімка службова кар’єра дозволили йому успішно „відбутися” у світі. Однак усі його блискучі життєві здобутки є, принаймні для тієї ж Західної Європи, досягненнями діяча царської Росії. Та й саму нагоду залишити слід в історії визначала його належність до метрополії, сумлінне служіння її інтересам.

Однак добровільну працю українців у російському адміністративному апараті, науці, освіті, мистецтві Ю. Косач не схильний пояснювати лише поверховими твердженнями про „зрадництво і шаткість малоросійську”. На його думку, на цей процес впливали й вагоміші фактори, суть яких він намагається окреслити у статті „До проблеми імперіального комплексу Росії”. За переконаннями автора, в менталітеті українського народу історично (генетично) закладено прагнення жити і відчувати себе частиною наддержави, свідченням чому є середньовічна Київська Русь. Однак після занепаду власного державного утворення нащадки князів і бояр змушені були шукати інше поле для реалізації своїх політичних амбіцій. Широкі перспективи у цьому плані для лояльних співгромадян пропонувала країна-поневолювач. Адже грандіозна „махіна державного апарату, військовості, мистецтва, економічних можливостей” була „така приваблива для молодих непосидючих сил” [8, 25–26] з нової провінції. Тому Косач вважає безсумнівною „атракційність (притягальність.– Р. С.) імперського комплексу для наших предків XVIII століття” [8, 25].

Отже, історична зумовленість, загальносуспільна тенденція, навіть внутрішня схильність до інтеграції в імперію, активного пошуку у ній своєї ніші й визначала роль та місце „гоголівської людини” (героїв Ю. Косача цього типу) в новому світі. Яскравим прикладом і водночас „наслідком” такого процесу бачиться постать графа Андрія, який народився і зростав у роки “золотої осені” української автономії – за гетьманування свого батька Кирила Розумовського (1750–1764). Але під тиском політики Катерини II К. Розумовський невдовзі зрікається влади, а колишній гетьманич починає навчання, а потім і кар’єру в Європі –

Неаполь, Данія, Швеція, а згодом Австрія. У віденський період життя він і постає перед читачем – зрілим, із цілком сформованими переконаннями та усталеним способом існування. Саме на цій „межовій землі” (С. Андрусів) не рідній, але й не ворожій, протагоніст оповідання і переживає своєрідний „момент істини” – особисте випробування історією. Йдеться про його негативне сприйняття діяльності консула Французької Республіки Наполеона і наслідків недавньої великої революції. Як для сановника авторитарної імперії, у подібній реакції немає нічого несподіваного. Однак вороже ставлення до ідей свободи і рівності у сина останнього гетьмана, поневоленої цією імперією країни, викликає подив і нерозуміння прогресивного європейця Бетховена. Називаючи графа патріотом, композитор вочевидь іронізує над цим „домашнім” патріотизмом [6, 91–92]. Адже він добре усвідомлює різницю між особистістю-не-рабом, прикладом якої для нього є Наполеон, що зумів піти проти суспільних умовностей, і багатим, впливовим, але залежним від монаршої волі, а тому безініціативним, не-вільним Розумовським. Найважливіший, сутнісний момент буття (історії) проходить повз цю людину, хоча і досить помітну та авторитетну в європейській політиці на межі XVIII–XIX століть. Під таким кутом зору постать графа Андрія цікава більше нереалізованими, втраченими можливостями.

Не таким масовим у староукраїнському соціумі порівняно із „гоголівською людиною”, але в творчості Ю. Косача представленим досить широко був третій тип (за концепцією М. Шлемкевича) – „сковородянська людина”. Свої таланти і енергію ці люди спрямовували не на задоволення власних, як правило, кар’єрних амбіцій (хоча й вони нерідко приймали зовнішні реалії імперії), а на філософське, творче, наукове пізнання світу і себе.

Одним із яскравих типів „сковородянської людини” в доробку Косача варто назвати головного героя оповідання „Молодіть Савича” – людину розумового складу, яка понад усе цінує інтелектуальні пошуки, розглядаючи світ крізь призму наукового світогляду. Однак, на відміну від інших персонажів письменника, молодий студент-хімік Паризького університету не має безпосереднього і глибинного зв’язку із Україною, усвідомлення її складного історичного шляху. Очевидно, що такий стан речей зумовлений насамперед досить тривалою колонізаторською політикою Російської імперії, яку Савич схильний бачити своєю Батьківщиною і для слави якої збирається досягти успіху з обраного фаху [6, 48]. А рідну країну він згадує із ноткою сентименту, як далеку казку дитинства, в яку інколи кожному хочеться повернутися.

Однак ці нечисленні внутрішні „атавізми” (визначення Ю. Косача [6, 37]) не здатні суттєво вплинути на цілісну модерну особистість, якою, безперечно, вважав себе М. Савич, котрий любив, „коли йому говорили, що він холодний і бездушний, навіть жорстокий, що він у ніщо не вірить, що він напевно не вірить у Бога” [93, 38]. Та все ж своєрідним заміником духовної віри для нього стало переконання, що єдино можливим поступальним шляхом розвитку людства є невинний матеріально-технічний прогрес, скеровуваний спільнотою вчених. Якщо такий підхід вдасться реалізувати, то усі суспільно значущі проблеми – національні, релігійні, соціальні – буде подолано автоматично.

Можливо, якби не зустріч із молодого італійкою Грацією, Микола Савич і надалі перебував би у полоні своїх ідей, працюючи довгі роки як дослідник-природознавець над їх технічним забезпеченням. Однак саме людина іншої культури, іншого світогляду, духовних принципів змогла змінити, розбудити цього пасивного, замкнутого у власній утопії інтелектуала. Що ж стосується самої дівчини, то вона не вирізняється особливою універсальністю знань, нерідко дивуючи нареченого прогалинами у класичній освіті. Та, окрім зовнішньої краси, вона вабила молодого ученого незрозумілою йому внутрішньою енергією, сміливістю почуттів, що керували її життям.

Своєю чергою, важко сказати, чим цю яскраву натуру зацікавив звичайний, зовсім не схожий на неї Савич, за її ж словами: „Міщанин шляхтичем, вірніше – бо це не модно, міщанин ученим. Найправди-

віша вдача століття. Перед вами майбутність” [6, 59]. Можливо, Грація побачила у його душі ті старанно пригнічувані холодним розумом паростки вільної, справжньої особистості й захотіла допомогти їй вивільнитися, щоб разом протистояти невиразній, фатальній „майбутності”. Цей конфлікт єдності й боротьби протилежностей – раціонального й чуттєвого начал – не був новим в українській літературі міжвоєнтя. Варто згадати хоча б відомий роман В. Підмогильного „Невеличка драма” й ті суперечності, що визначали стосунки між Мартою Висоцькою та Юрієм Славенком. Та якщо у творі наддніпрянського письменника жінка у спробі змінити чоловіка зазнає поразки, то в оповіданні автора-емігранта ця проблема отримує „позитивне” вирішення. Але „переродження” героя у Косача відбувається не лише під впливом кохання, але й, так би мовити, національних та буттєвих факторів. Адже подолати у собі “споглядальну безчинність” [6, 53] Савичу допомагають і роздуми над становищем батьківщини, і приклад Липневої французької революції, в епіцентрі якої опиняється він та його наречена. Водночас боротьба в душі українця триває ще й із надмірною мрійливістю, „розпливчастістю, такою притаманною людям сходу і степу” [6, 38]. А Грація, із притаманним їй критичним ідеалізмом, взагалі вважала, що усе покоління першої третини ХІХ століття „покаране на вічний відпочинок сильними цього світу, віддане на поталу нуді й споглядальності”. Єдиною відповіддю для небайдужого, мислячого громадянина на запитання „Що робити?.. залишається акція (тут: боротьба.– Р. С.), нехай навіть без цілі” [6, 53].

У тому, що до табору радикальних революціонерів, після пережитого в Парижі літом 1830 р., належатиме й колишній мирний науковець Савич, переконують не лише його міркування наприкінці твору про можливість збройної зміни влади в Російській імперії та від’їзд на Україну. На користь цього свідчить подальша доля цієї реальної постаті, історична „фабула” якої і є важливим продовженням оповідання. Адже з документальних джерел відомо, що освічений поміщик (слухав лекції в Парижі [13, 76], відставний поручник Микола Іванович Савич належав до Кирило-Мефодіївського товариства, на зібранні якого висловлював думки щодо необхідності ліквідації в авторитарній Росії монархічного устрою і запровадження

народовладдя [13, 59]. За ці „злочинні наміри проти держави” він і був у 1847 р. заарештований поліцією.

Загалом образ М. Савича являє у Косача прогресивний перехідний тип від пасивної „сковородянської” до активної „шевченківської” людини. Цю складну світоглядну трансформацію й показано в оповіданні.

На противагу „сковородянському” аскетизму, „шевченківська людина” у процесі життєдіяльності постає цілісною, відкритою до сприйняття сучасності індивідуальністю. Вона, як і „гоголівська людина”, нерідко інтегрується у нове суспільство, однак імперська служба для неї не самоціль, а, за відсутності української держави, по суті, єдиний шлях виявити і випробувати особисті можливості, уміння, таланти. І, водночас, для цього типу особистості не менш важливо було зберігати у собі почуття національної гідності, національної традиції, але не консервувати свою ідентичність, як „сковородянська людина”, а вільно культивувати й поширювати власні погляди, працюючи на неминуче відродження культурної та політичної незалежності Батьківщини.

Ю. Косач в одній зі статей однаково високо оцінював постать Т. Шевченка і як поета, і як громадянина й патріота, адже „був він увесь плоть від плоті син України – блискучої доби кінця XVIII століття, аристократичної України” [11, 1]. Саме глибоке усвідомлення належності до великої країни, знання та розуміння її минулого й сьогодення формувало Кобзаря, його, унікальне в ті часи, героїко-філософське сприйняття світу й етичних цінностей, найбільшою з яких була „Людська гідність! Чи це не ідеал, за який боролася сторіччями Європа... – ідеал людини-пана, людини-творця, людини-переможця, що хоче творити життя?... Чи це не провідна думка людей світу, з якого вийшов Бруно, Монтень, Руссо, Гете?... І чи це не проста лінія до України, що завжди людську гідність шанувала, до України традиції, міри, мудрости, світлості?” [11, 1]. Як один із найяскравіших виразників національної душі народу Шевченко своїм творчим і буттєвим досвідом окреслює, „пропонує” для співвітчизників універсальну, дієву модель (план) – тут міркування Косача можна доповнити тезою Шлемкевича – „перетворення світу й життя на основі нового, праведного закону” [15, 21].

Характерним типом шевченківської людини у творах Юрія Косача є герой оповідання „Місія Симоновського”. Сучасник А. Розумовського бунчуковий товариш Петро Симоновський восени 1792 р. прибув до Франції з метою відшукати депутатів Конвенту, які порушували в парламенті питання про визволення України з-під влади Росії. Через два роки поневірянь Симоновський випадково зустрічає тоді ще простого капітана Наполеона Бонапарте, який пропонує йому зачекати зі своєю місією, адже для її успішного здійснення час іще не настав. Про подальшу долю бунчукового товариша повідомляється в останньому лаконічному, наче документальна хроніка, абзаці. Українець чекав ще п'ять років, аж поки уже імператор Наполеон I згадав про давнього знайомого і запросив його на аудієнцію. У 1811 р. Симоновський повернувся на Батьківщину, де був невдовзі розстріляний за спробу підняти повстання [1].

Коли у 1804 р. А. Розумовський попереджав Олександра I про небезпеку, яка загрожує царській державі з боку приборканої Бонапартом революції, то уже через кілька років „наполеонівський емісар” Симоновський намагається почати визвольну боротьбу на Україні. Відомо, що в „іноземних походах” Наполеон намагався залучити на свій бік колонії імперії, проти якої він воював, а у той час доволі сильні профранцузькі настрої панували і в середніх та вищих колах українського суспільства.

У біографічній довідці „Про себе” Ю. Косач зауважував, що ключовою психологічною домінантою справжнього європейця є природжене уміння “жити героїчним, повним життям” [10, 3]. Саме так „живуть” і створені письменником художні типи „шевченківської людини”. Так, навіть не досягнувши сподіваної мети, П. Симоновський усе одно є героєм історії, її активною, творчою силою і, водночас, новими “взірцевими громадянами” (С. Андрусів) рідної країни.

Отже, підсумовуючи, потрібно визнати, що типологічна класифікація староукраїнського суспільства, за М. Шлемкевичем, має у прозовому доробку Ю. Косача 30-х рр. яскраве художнє увиразнення. Як і науковець-філософ, письменник також розглядає у своїх творах нащадків козацької старшини крізь призму відносин із Російською імперією як деструктивною силою, „опозицією” до України. А під таким кутом зору чітко виокремлюється особлива світоглядна

ієрархія (й певною мірою еволюція): від національно бездіяльної, пасивної або замкнутої у собі особистості („старосвітський поміщик” – „гоголівська людина” – „сковородянська людина”) до активної, національно свідомої „шевченківської людини” – природного європейця.

Література

1. Агеєва В. Юрій Косач // Слово і час.– 1995.– № 1.– С. 21–26.
2. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.– Л., Т.: Джура, 2000.– 340 с.
3. Багрій Р. Шлях сера Вальтера Скотта на Україну.– К.: Ред. журн. „Всесвіт”, 1993.– 296 с.
4. Гординський С. Ми // Назустріч.– 1934.– № 20.– С. 5.
5. Косач Ю. Вітряк // Клубок Аріадни.– Л., 1937.– 241 с.
6. Косач Ю. Чарівна Україна.– Л., 1937.– 142 с.
7. Косач Ю. Місія Симоновського // Наші дні.– 1942.– Берез.– С. 3–4.
8. Косач Ю. До проблеми імперіяльного комплексу Росії (Жмут думок) // Нація в поході.– 1939.– № 14–15.– С. 24–27.
9. Косач Ю. Передмова // Чарівна Україна.– Л., 1937.– С. V–VII.
10. Косач Ю. Про себе // Наші дні.– 1942.– Листоп.– С. 3.
11. Косач Ю. У перспективі літнього саду // Наші дні.– 1943.– Берез.– С. 1.
12. М. Г. Рецензія // Дзвони.– 1937.– № 1–2.– С. 72–73.
13. Справа М. І. Савича // Кирило-Мефодіївське т-во. Т. 1–3.– К.: Наук. думка, 1990.– Т. 3.– С. 55–78.
14. Федорів Р. Історична романістика та національна свідомість // Дзвін.– 1996.– № 11–12.– С. 109–113.
15. Шлемкевич М. Загублена українська людина.– К.: Фенікс, 1992.– 166 с.

УДК 821.161.2'04:7.034

Лариса Семенюк

ТРАДИЦІЇ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ВАГАНТИЗМУ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МАНДРІВНИХ ДЯКІВ

Феномен українських мандрівних дяків розглядається у контексті явища європейського вагантизму. Вказані спільні типологічні риси творчості українських школярів і студентів та їхніх західних попередників. Ідеться про розвиток середньовічних літературних традицій у творчості мандрівних поетів XVII–XVIII ст.